

NESİMÎ VE HURUFİLİK KİTABI

Şenödeyici, Özer (2015), *Nesîmî ve Hurufîlik Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları, 336 s., ISBN: 6059100533

Ramazân EKİNCİ*

Gazi Türkiyat, Güz 2015/17: 233-236

Harfler ve sayıları kutsal kabul ederek onlara sembolik anlamlar yükleyen bâtinî bir cereyan olan Hurûfiliğin kökeni her ne kadar eski çağlara kadar dayansa da ictimâî bir hareket olarak ortaya çıkışı XIV. asra tekabül etmektedir. Fazlullah-ı Hurûffî'nin (ö. 796/1394) kurup geliştirdiği bu akım, kısa süre içerisinde kendisine İran, Azerbaycan, Irak ve Anadolu'da yayılma sahası bulmuş ve birçok kişi Hurûfiliğin tesiri altında kalmıştır. Devrin iktidarları tarafından takibe uğrayan ve şiddetli bir şekilde cezalandırılan Hurûfîlik muhipleri inandıkları değerlerden taviz vermemiş gâh âşikâr gâh gizli bir şekilde öğretilerinin propogandaları yapmışlardır. Türk edebiyatı tarihinde Hurûfîlik denince ilk akla gelen kişi hem uğradığı fecî akıbet hem Türkçeyi kullanma gücü hem de lirik bir üslupla değerlerini zarif şekilde ifade kabiliyetine sahip olan Seyyid İmadüddin Nesîmî'dir. (ö. 807/1404-05) Bilhassa ölümü etrafında oluşan menkıbevî hikâyeler onun düşüncelerini, değerlerini asırlar boyu insanların zihninde canlı kalmasını sağlamıştır. Kalem aldığı şiirlerdeki samimi eda ve külfetsiz dil divan şairlerini derinden etkilemiş, birçok şiirine nazireler söylenmiştir. Şiirlerindeki ahenk ve lirizmin yanı sıra bağlı bulunduğu fırkanın bâtinî fikir ve tevilleri, uğradığı acıklı ölüm bilhassa onun Alevî-Bektaşî şiirinde yer etmesinde ve en büyük ozanlar arasında sayılmasında önemli etkenlerdendir. Şairin en önemli eseri kabul edilebilecek *Türkçe Dîvânı* üzerinde birçok çalışma yapılmış olup hâlen de yeni araştırmalar, incelemeler yapılmaktadır. Bunların sonuncusu Kesit Yayınları arasında çıkan ve Doç. Dr. Özer Şenödeyici'nin kaleme aldığı "Nesîmî ve Hurufîlik Kitabı-Makaleler, Şiir Şerhleri, Orjinal Metin Örnekleri" adlı eserdir.

Zarif bir düşünceyle Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-Şuarâ*'sında bulunan Nesîmî minyatürü eserin kapağında kullanılmıştır. Tamamı 335 sayfa olan kitap, özgeçmiş, içindekiler ve kendisi aynı zamanda şair olan Şenödeyici tarafından yazılmış "Racîm" başlıklı şiirle başlar. Eserin asıl kısmı Nesîmî'nin Türk şiirindeki yerini gür bir sadayla tavsif eden bir ön sözden sonra Nesîmî ve Hurûfîlikle alakalı 7 makale, Nesîmî'nin *Türkçe Dîvânı*'ndan seçilmiş 7 şiirin şerhi ve şairin şiirlerinden seçme metinlerin orjinal örnekleri ve çevriyazılarından meydana gelmektedir. Bilindiği üzere 7 sayısı hem kültürümüzde hem de Hurûfî akâidinde kutsal kabul eden sayılardandır. (Seb'a-i

* Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Manisa / TÜRKİYE.
ramazanekinci@hotmail.com

Seyyâre, Seb' u'l-Mesânî vb.) Yazar kitabını tanzim ederken bu hususu da gözönünde tutmuş olmalıdır.

Kitaptaki ilk makale “Seyyid Nesîmî'nin Mahlasları Problemi” başlığını taşımaktadır. Yazar bu makalesinde Nesîmî'nin şiirlerindeki mahlas problemini ele almakta ve “Nesîmî birden fazla mahlas kullanmış mıdır?, Nesîmî neden mahlas değiştirmiştir? Nesîmî mahlaslarını eşzamanlı mı yoksa ardışık olarak mı kullanmıştır?” sorularına cevap aramaktadır. Nesîmî'nin şiirlerini neşredenlerin iddialarının yanı sıra *Nesîmî Dîvânı* nüshalarındaki bilgilerden hareketle yola çıkan yazar, şairin birden fazla mahlas kullandığı ve Fazlullah-ı Hurûfî ile tanışmadan evvel Seyyid, Hâşimî ve Hüseyinî mahlaslarını, tanıştıktan sonra ise Nesîmî mahlasını kullandığı sonuçlarına ulaşır.

Eserdeki ikinci makale “Nesîmî Şiirini Anlama Yolunda Hurûfî Şiiri Şerhine Giriş” başlığını taşımaktadır. Yazar bu makalede, Nesîmî'nin şiirleri üzerine yapılan birçok ilmî araştırmaya rağmen şairin divanının tam bir neşrinin bulunmadığını ifade eder. Bilhassa mevcut neşirler tedkik edildiğinde şaire aidiyeti şüpheli birçok şiire yer verildiği görülmektedir. Şairin fecî ölümü sebebiyle kitleler tarafından çok sevilmesi neticesinde şiir severlerce Nesîmî adına şiirler yazılmış, araştırmacıların bazıları ise bu şiirleri Nesîmî'nin zannederek şairin divanına dahil etmişlerdir. Bunların yanı sıra bazı mecmualarda ve *Nesîmî Dîvânı*'nın tenkitli neşrine dahil edilmeyen divan nüshalarında şaire ait birçok şiir yer almaktadır. Her ne kadar bunların hangilerinin Seyyid Nesîmî'ye, hangilerinin başka şairlere ait olduğunu tespit etmek güç olsa da Şenödeyici bu konuda araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla neşredilmiş Nesîmî şiirlerden hareketle şairin üslubundaki dikkat çekici hususları ortaya koyar. Ayrıca bu güne kadarki yapılan incelemelerden farklı olarak Nesîmî'nin şiirlerine değişik bir bakış açısıyla yaklaşmayı dener. Şairin şiirlerini “Aşk ve güzellik konulu” ve “didaktik konulu” şiirler başlıkları altında toplayarak Nesîmî'ye ait şiirlerin karakteristikleri hakkında önemli tespitler yapar. Makaleye ek olarak Hurûfî şiirinin anlaşılmasında yardımcı olmak adına Nesîmî'nin bir şiirini şerh eder.

“Nesîmî Şiirine Göre Hurûfî Güzeli Portresi” başlığını taşıyan üçüncü makalede yazar Nesîmî'nin şiirlerinde bildirilen sevgiliye ait vasıfları bir araya getirerek bir güzel portresi çizmeye gayret eder. Nesîmî'nin şiirlerinde tarif ettiği güzel, klasik şiirdeki güzelin vasıflarını birebir taşımasının yanında kendisine kazandırılmış uluhiyet sıfatıyla dikkat çeker.

Eserdeki dördüncü makale “Nesîmî'ye Ölüm Telkin Eden Model: Hallac-ı Mansur” adını taşımaktadır. Şenödeyici bu yazısında bireysel psikolojik gelişme süreçlerinde model alınan kişilerin etkisinden yola çıkarak Nesîmî'nin şiirlerinde Hallac-ı Mansur'un nasıl ele alındığını irdlemiştir. Şairin Hallac-ı Mansur'u kendisine model kabul etmesindeki sebepler, divandaki beyitlerden hareketle sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir. Hallac-ı Mansur'un Nesîmî üzerindeki en

büyük tesiri öldürülüş biçimidir. Nitekim Nesîmî de model kabul ettiği şahsın fecî akıbetine uğramıştır.

Kitaptaki beşinci makale “Hurûfliği Önyargılardan Arındırmak Bağlamında Ferišteoğlu'nun Hidayetnâme'sinin Tetkiki ve Neşri” başlığıyla kaleme alınmıştır. Yazar bu makalesinde başta Türkiye Türkolojisinin önde gelen isimlerinden Fuat Köprülü, Abdülbaki Gölpınarlı ve Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun Hurûfilik hakkındaki görüşlerini nakleder. Umumiyetle menfî ve öznel yargılar ihtiva eden bu iddalarda batınî bir inanç sistemine bağlı Hurûfliğin İslâm'ı yıkmayı amaçlayan bir akım olduğu ileri sürülmektedir. Yazar, Hurûfliğin Türkçe kaynaklarından *Hidayetnâme*'yi İslâm'ın temel şartları açısından tedkik eder ve Hurûfilik aleyhinde bildirilen görüşlerin ve peşin hükümlerin mesnetsiz olduğunu ortaya koyar. Çalışmanın sonunda da *Hidayetnâme*'nin ilmî neşrini 3 nüshadan hareketle tenkitli metin olarak yapar.

“Hurûfilikte Ebcet Hesabının Kullanımına Dair Bir Risale” başlıklı altıncı makale Hurûfliğin ebcet sistemine bakışını ortaya koyan bir “Tefsîr-i Ebcet” adlı risalenin tedkik ve neşrinden meydana gelmektedir. Şenödeyici yazısının girişinde ebcedin ortaya çıkışı ve kullanım alanları hususunda ayrıntılı bilgi verdikten sonra varlığı sayılar ve harfler üzerinden izaha çalışan Hurûfilikte ebcedin önemini ortaya koyar. Fazlullah-ı Hurûfî'nin ebcet hesabının kullanımı hususunda kendine has tevillerini ihtiva eden *Tefsîr-i Ebcet* Hurûfliğin ebcede bakışını müstakil olarak değerlendiren ilk kaynaklardan olması hasebiyle dikkat çekicidir. Makalenin sonunda adı geçen risalenin ilmî neşri yer almaktadır.

Kitaptaki yedinci ve son makale “Alevilikte Hurûfî Tesirinin ve İstırabın Temsili Olarak Yetmiş İki Sayısı” adıyla kaleme alınmıştır. Şenödeyici makalesinin girişinde Hurûfliğin ortaya çıktığı İran coğrafyasında, bu akımın muhiplerinin devrin iktidarı tarafından sıkı takibata uğradıkları ve şiddetli şekilde cezalandırıldıkları için Anadolu ve Rumeli'ye kaçtıkları, burada da Alevilik, Bektaşilik ve Kalenderilik gibi çeşitli zümreler arasında kendilerine yer edindiklerine değinir. Makalenin asıl konusunu teşkil eden 72 sayısının Hurûfîlerce nasıl tevil edildiğine yer verdikten sonra Alevilikte 72 sayısının önemini, nelerin 72 sayısına tekabül ettiğini daha evvel neşredilmemiş bir risaleden hareketle maddeler halinde ortaya koyar. Çalışmanın sonunda ilgili risalenin transkripsiyonlu metnini sunar.

Kitabın sonunda ise Nesîmî'ye ait yedi şiirin Arap harfli ve Latin harfli yazılışı, nesre çevirisi ve şerhi yer almaktadır. Bunları *Nesîmî Divânı* yazmalarının birinden alınmış 18 tuyuğ, 1 mesnevinin orjinal örnekleri ve çevriyazıları takip eder. Eserin sonunda ise her biri farklı bir *Nesîmî Divânı* nüshasından seçilmiş 8 gazelin orjinal metinleri ve yeni harflere aktarılmış şekilleri bulunmaktadır.

Son yıllarda Hurûfilik ve kaynakları hakkında yapılan neşirlerin sayısı artmaktadır. Nesîmî özelinde Hurûfilikle alakalı dikkat çekici tespitlerin yer aldığı *Nesîmî ve Hurûfilik Kitabı* söz konusu yayınların en yenisidir. Nesîmî'nin farklı bir

perspektifle ele alınması, şairin divanındaki şiirlerin ona ait olup olmadığının tespiti hususundaki tekliflerin yanı sıra onun şiirlerini anlamlandırma ve şerh etmeye yönelik örneklerin bulunması eserin kıymetini artırmaktadır. Eser hem Hurûflük araştırmacıları hem edebiyat tarihçileri hem de Nesîmî meraklıları için kaynak niteliğinde bir çalışmadır. İlmî bir disiplinle kaleme alındığı ve çok büyük bir emek mahsulü olduğu âşikâr olan bu çalışmasından dolayı Doç. Dr. Özer Şenödeyici'yi tebrik eder, çalışmalarının aynı hassasiyetle devam etmesini temenni ederiz.